

Irlands glemte folkeferd

IRLAND HAR EN EGEN FOLKEGRUPPE, KALT DE REISENDE. IFØLGE EN MENSKERETTIGHETSGRUPPE BLIR DE BEHANDLET PÅ SAMME MÅTE SOM AFROAMERIKANERE BLE I USA PÅ 50-TALLET.

TEKST: ANDREAS AUBERT andreas.aubert@erlikoslo.no
 FOTO: SIGURD FANDANGO KAPPERUD sigurd@erlikoslo.no

De har ingen nedskrevet historie. Man vet ikke med sikkerhet hvor lenge de har eksistert, men de blir nevnt så langt tilbake som til keltiske tider. Tradisjonelt har de reist rundt deler av året, levd i husvogner, drevet med hest og hund, jobbet i tinnsmier og solgt varer på markeder og lignende.

I dag lever de fleste reisende i hus gitt av staten på egne isolerte områder. De lever tryggere, men kulturen deres er i sterk forandring. Befolkningsveksten i Irland, kombinert med en sterk økonomi, har gjort at det finnes få områder hvor reisende kan ferdes fritt på sitt tradisjonelle, nomadiske vis. I tillegg blir de utsatt for omfattende diskriminering.

Det finnes tre nasjonale organisasjoner som jobber med reisende i Irland. Damien Peelo jobber i en av dem, ITM (Irish Travelers Movement).

– Jeg fikk personlig kontakt med reisende første gang da jeg jobbet i en ungdomsklubb. Før det hadde jeg bare sett dem på gata, og jeg hadde masse fordommer mot dem. Jeg kom til en av boplassene der de bodde. Det var en kran med kaldt vann, et utendørs toalett, og ingenting annet. 200 mennesker bodde der. Jeg ble sjokkert over hvordan de levde.

Gjennom en organisasjon får vi besøke en boplass og møte en familie der. De har et lite hus, som består av ett rom på mindre enn femten kvadratmeter. Her sover fem stykker på gulvet. De må ut av huset for å komme til toalettet. Det er bygget som en del av huset, men med inngang utenfra. Faren i familien antyder at det ble bygget slik for å gjøre det enda mer ukomfortabelt for dem.

Vi blir vist hus og husvogner. Det vrirler av hunder med tilhørende hundehus. En stor søppelcontainer renner over av søppel. I en bygning er det en liten stall med

en ponni, samt boksepute som henger fra taket. Boksing er en populær sport blant reisende.

Ti til femten barn følger etter oss. Noen av dem spør mistenksomt om vi jobber for myndighetene. Andre tror at fotografen har et filmkamera, og at de vil komme på tv. De løper rundt oss og ber høylydt om å bli tatt bilde av. En gammel mann ber dem stoppe bråket og oppføre seg ordentlig. Han advarte oss: «Pass godt på sakene deres, de vil prøve å stjele fra dere.»

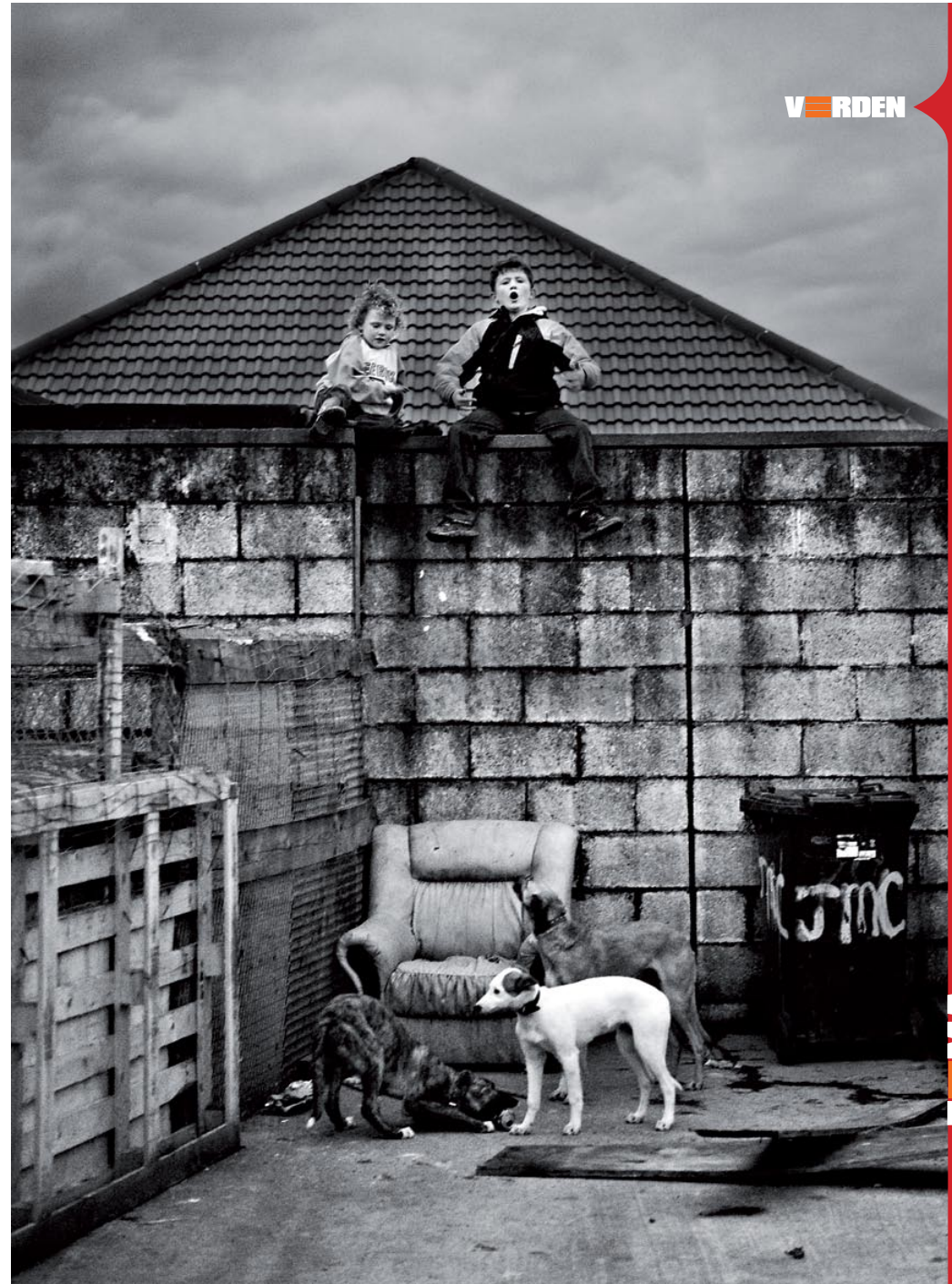
Så blir tilstanden mer kaotisk. Ungdommene og barna blir stadig voldsommere og de kommer stadig tettere innpå oss. Det er umulig å føre en normal samtale med dem. Så blir de voldelige. Først er det vanskelig å si om det er en lek eller om det er alvor. Men da en av oss blir sparket og faller i bakken, stjeler de 30 euro. Ungdommene og barna er voldelige også mot hverandre.

Vi kommer oss av gårde i en taxi, skremte over opplevelsen. Taxisjåføren sier han har dårlige erfaringer med denne boplassen. Han vil gjerne fortelle oss om sine opplevelser, men ønsker ikke å stå fram med navn eller foto.

– Jeg har barn og barnebarn. Noen av reisende-folka er involvert i narkotika og har våpen. Jeg vil ikke bli innblandet i det, forteller han.

Vi forteller Damien Peelo om opplevelsen dagen etter. Han mener det er en lang vei å gå før reisende kan føle seg som del av samfunnet.

– Jeg tror det dere opplevde er et uttrykk for at mange aldri besøker boplassene der de bor. Når noen kommer, er det vanligvis fordi de ønsker noe fra dem – som å ta bilder. Derfor føler reisende at folk ikke ønsker dem.

MAN KAN FÅ BESKJED OM AT DOKTOREN IKKE VIL BEHANDLE DEG, FORDI DU ER EN REISENDE. DETTE ER DEN SAMME BEHANDLINGEN SOM MØTTE SVARTE I USA PÅ 50-TALLET.
 BEN ARCHIBALD

Som i kirken. Reisende blir ikke åpenlyst nektet adgang, men de blir sjelden virkelig ønsket velkommen. Ofte er kirkens folk de som er mest ivrige etter å få dem vekk. Jeg har selv hørt en prest si fra alteret at «vi skal bli kvitt disse reisende». Tilvarende ønsker de å jobbe, men blir diskriminert på arbeidsmarkedet. Syttifem prosent av dem er arbeidsløse, i en tid hvor Irland har en av de sterkeste økonomiene i verden. Vi prøver å bryte ned mange av barrierene som de møter.

– **Med tanke på vår** egen opplevelse i går, kan jeg forstå hvorfor folk er skeptiske overfor reisende. Det er ikke så lett for vanlige mennesker å forholde seg til slik adferd.

– Absolutt. Vi trenger å se på det. Hvorfor vil unge reisende stjele penger fra folk som har kommet for å støtte dem og hjelpe dem, slik dere ser det? De ser det ikke slik. Vi får henvendelser fra hele verden fra folk som vil ta bilder av reisende. De hører aldri noe om hva det har ført til, de vet ikke om det har utgjort noen forskjell i deres liv. De lever fortsatt under forferdelige forhold. Det forsvarer ikke hva de gjør, men følelsen deres er at ingen bryr seg om dem, og så bryr ikke de seg om noen heller.

Mange reisende ville blitt sjokkerte over det vi opplevde, mener Damien, og forsikrer oss om at det samme ikke vil skje andre steder. Han får rett. Vi besøker senere en annen boplass og to andre organisasjoner, og får et bedre inntrykk. Vi møter reisende som er veldig imøtekommende. Det er som to forskjellige verdener.

Selv om folkegruppen kalles reisende, er ikke dette ensbetydende med at de nødvendigvis er så glade i å reise.

– Mange reisende reiste rundt bare enkelte deler av året, og av mange forskjellige grunner, forteller Damien. – De reiste for å tjene penger og dra på markedsplasser. Noen reiste av ren lyst. De hadde ofte ikke et spesifikt sted å dra – de levde i veikanten. De kom sjelden i direkte kontakt med andre mennesker.

Han forteller at i dag er grønne parker de eneste stedene reisende kan slå seg ned. Det skaper store problemer, konflikt og uro.

– Reisende dør mye yngre enn bosatte folk, fortsetter han. – De dør ofte av sykdommer som er relatert til deres levekår, de dør av

alkohol, og det er veldig mange selvmord, også i fengsler. I Irland har vi lover som skal legge til rette for likhet. Vi har en lov om like rettigheter, og en lov om boliger. Men lite skjer rent konkret. Staten bygger ikke husene de har lovet.

Damien mener det ikke nytter å vente på at folk generelt skal forandre seg.

– Hvis folk kan fortsette som de gjør, vil de fortsette å undertrykke reisende og å holde dem utenfor samfunnet. Vi må endre lovene, og få regjeringen og ledere til å snakke om det som er galt. Da kan majoriteten av befolkningen forandre seg.

Han mener at reisende hele tiden må vise seg verdige for å få det som uansett er deres rett.

– Du nekter ikke en hel folkegruppe deres rettigheter, bare fordi noen mennesker bryter lovene og skaper problemer. Du kan ikke forvente at noen som venter på å få et sted å bo, er perfekte borgere.

En teori er at reisende falt ut av samfunnet da en pest herjet på 1800-tallet. Damien mener dette er feil.

– De kan spores tilbake til keltiske tider i Irland. De er ikke som oss. Man må anerkjenne, støtte og feire den forskjellen, gjøre det til del av samfunnet. Da vil du se mye bedre forbedring hos reisende – i utdanning, helse og sosialisering.

En stor mengde genetisk data ble innsamlet av Dr. David Croke i Dublin, for å identifisere og kurere sykdommer som reisende var antatt å være mer utsatte for. Undersøkelsen, som ble lagt frem i 2006, indikerer at reisende-etnisitet er et spørsmål om kultur og valg, og at de ikke avstammer fra et annet folk. For IMT og Pavee Point (de to største interesseorganisasjonene for reisende i Irland) er derimot en av kampsakene at reisende må bli anerkjent som etnisk gruppe. Et av argumentene er at det er vanskelig å identifisere diskrimineringen hvis de ikke er anerkjent som etnisk gruppe.

– Hvis du ser på beskrivelsene av etnisitet, føler vi at reisende tilfredsstiller alle disse beskrivelsene, sier Damien. – På europeisk eller internasjonalt nivå ville de bli anerkjent som etnisk gruppe, men ikke i Irland. De har sitt eget språk og normer og familiestruktur. Alt dette er indikatorer på etnisitet. Den irske regjeringen mener at selv om de har en distinkt kultur, så er de ikke en etnisk

En slik sterk klan- og familieorientering fører ofte til giftermål mellom nære slektninger, og Damien bekrefter påstander om at det er sytti prosent innavl blant reisende.

– Reisende pleier å gifte seg innad i egen storfamilie – de gifter seg med kusiner, fettere eller tremeninger. Noen ganger er det av eget valg, men ofte er det fordi det ikke finnes noe annet alternativ. De møter ingen andre. De kommer sjelden inn på utesteder og andre møteplasser, og hvis de kommer inn, vil de fort bli avvist av andre hvis det kommer fram at de er reisende. Samtidig er inngifte en måte å opprettholde deres identitet og fellesskap på.

– Mange lærere synes det er vanskelig å snakke om reisende og deres kultur, supplerer Sonya. – Det er viktig å se på de positive aspektene ved deres kultur, slik som familietilhørighet, respekten for de gamle og lojalitet. Det er mange misforståelser, så vi har laget filmen *Myth Busters*. Den er et undervisningsverktøy, som avliver en rekke myter om reisende.

Audrey tar oss med til en bosetning ved Navan Road. Her møter vi Dina og Mary Joyce. Ti kjernefamilier bor der, alle tilhører samme storfamilie. Stedet er i såpass god stand at få i det hele tatt er klar over at det er en boplass for reisende. Husene er mer eller

DET ER I DET HELE TATT FÅ TRADISJONER IGJEN. DE DØR UT. OM FEM TIL TI ÅR ER ALT BORTE
MARY

gruppe. I England blir de ansett som en etnisk gruppe, også i Nord-Irland.

Senere møter vi Sonya O'Dourke og Audrey Travers i Blanchardstown Travellers Development Group. De tilbyr mange opplæringsprogram for reisende.

– Vi jobber mye med kvinnene, og tilbyr kurs blant annet i lesing og skriving, sport, pc-bruk, familiestudier og frisering, forteller Audrey. – Vi samarbeider med lokale bedrifter, slik at kvinnene kan få utplasing i disse.

Sonya jobber spesifikt med ungdom og utdanning.

– Mange reisende forlater skolen tidlig, og mange har femti fraværsdager i året. Skolen er ikke kulturelt tilrettelagt for dem.

I vårt ungdoms- og utdanningsprogram jobber vi blant annet med kunst, sport, sosiale ferdigheter, sinnemestring. Vi gjør barna og ungdommene stolte av sin identitet og hvem de er. Vi fyller hullene i det formelle utdanningsystemet. De unge får snakke om hvordan det er å være en ung reisende. Jeg tror ikke de ville være i stand til å snakke om sin identitet og sin etnisitet hvis de var blandet med andre barn. Mye av det de opplever er annerledes fra hva den gjennomsnittlige 15-åring opplever. Særlig jentene har et enormt ansvar hjemme. Jeg vil ikke si at utdanning tradisjonelt ikke har vært verdsett blant reisende, men andre ting har blitt prioritert, for eksempel har ekteskap vært veldig viktig. Deres identitet er mer kollektiv. De har en klanorientering.

mindre like; en stor stue med kjøkkenbenk, fire soverom, toalett og badrom.

Bare fire av mennene jobber – to innenfor sikkerhetsbransjen, to på bygningsplasser. Men mange av beboerne er involvert i forskjellige opplæringsprogram. Mary er fornøyd med å bo i hus.

– Jeg har bodd i vogner hele mitt liv, og det er trangt og forferdelig!

Hun sier hun ikke ville være komfortabel med å bo i et vanlig nabolag.

– Nei, selv om folkene var veldig hyggelige, så ville jeg ikke kunne være meg selv. Jeg ønsker å være nær min egen familie. Jeg gjør min greie, og alle er vant til meg. Jeg kunne ikke tenke meg å leve på en annen måte, sier Mary.

Mary er bestemor. Hun sier det ikke ville plage henne om barna hennes giftet seg med bosatte mennesker, men hun påstår at få reisende er gift med bosatte folk – om trent ti i hele Irland, mener hun.

– Disse er likevel sterkt tilknyttet reisende-fellesskapet. Selv ble jeg gift som 17-åring, det var et arrangert ekteskap. De ti siste årene har dette blitt mindre vanlig, forteller hun. – Det er i det hele tatt få tradisjoner igjen. De dør ut. Om fem til ti år er alt borte.

I en gammel kirke holder organisasjonen Pavee Point til. Der møter vi informasjonskoordinator Ben Archibald og tre reisende-aktivister; Winnie Keenan, Michael Collins og John Collins. Winnie jobber med konfliktløsning mellom reisende og bosatte mennesker, samt konflikter internt ved boplasser. De får ofte ordnet opp i konflikter, og unngår dermed at de når rettssystemet. De fleste programmene de tilbyr, er finansiert via staten eller internasjonale programmer.

Ben mener at reisende ikke blir ansett som mennesker.

– Man kan få beskjed om at doktoren ikke vil behandle deg, fordi du er en reisende. Dette er den samme behandlingen som møtte svarte i USA på 50-tallet. Media hater reisende, og det stilles ikke noen krav til ansvarlig journalistikk. En tv-kjendis som får mye tid hver lørdagskveld, kan bruke ord som 'knackers' om reisende – det er som å si nigger. Han får ikke noe problemer med det. Dette kunne ikke skjedd på lovlig vis i England. Så reisende er en gruppe som blir utsatt for diskriminering, men blir samtidig ikke anerkjent som en etnisk gruppe. FN har sagt at den irske regjeringen ikke burde vært så raske med å bestemme at reisende ikke er en etnisk gruppe. Den irske regjeringen sier at reisende er født i Irland, at de historisk er fra Irland, og at de da er irske. Men hvis de ikke er anerkjent som en etnisk gruppe, så kan man offisielt ikke anerkjenne diskrimineringen. Og de er anerkjent som etnisk gruppe i England og USA.

– Hva karakteriserer reisende kulturelt og sosialt?

Winnie trekker fram husvognene. – Men loven om inntrengning på andres eiendom som ble innført i 2002, har hindret reisende å reise, forteller Winnie Keenan. – Det var et stort slag for reisende-kulturen.

Hun trekker også fram ekteskap, og særlig de arrangerte.

– Men de unge folka nå pleier å velge som de selv vil. Så ting er i forandring.

Filmen *Myth Busters* gjør et stort nummer av å si at arrangerte ekteskap skjer i liten grad, som om det implisitt er en negativ ting. Men Winnie sier at det er et sentralt kjennetegn for reisende.

– Fremdeles holdes mange slike verdier som å bo sammen med storfamilien i hevd, forteller hun.

John Collins er 18 år gammel og allerede gift. Michael Collins er 20 år og ugift. Han er for gammel nå, sier de. Michael vil ikke vurdere å gifte seg utenfor reisende-fellesskapet. Winnie mener at dette varierer fra person til person, og at det er lettere for en reisende å verdsette en bosatt person enn omvendt. Michael poengterer at det er veldig sjeldent med skilsmisse blant reisende.

– Hvis man gifter seg med fjern eller nær slekt, vil familien være mer involvert i å hjelpe til og å ordne opp i ting, påstår han.

– Hva vil det egentlig si å være reisende?

Vi får ikke noe klart svar.

– Jeg er veldig stolt av å være reisende, det ikke er noe å skamme seg over, sier Michael.

– Jeg er født i et reisende samfunn, og jeg er stolt av hvem jeg er, sier Winnie.

– Hvorfor skal man benekte hvem man er? Vi har hatt en lang muntlig tradisjon, og mye blir nå samlet i bøker. Nå går de unge til bøkene og skaffer seg informasjon. Men mye er blitt tapt. Samtidig gjøres det mye forskning.

John forteller at reisende har sin egen væremåte og sitt eget språk, kant.

– Nå finnes det også bøker på dette språket. Vi lærer det ikke på skolen. Vanligvis snakker vi engelsk, det er førstespråket, sier John.

– Hvor mye ønsker dere å ha å gjøre med bosatte folk?

– Jeg har mange bosatte folk som venner, jeg er i en bokserklubb, sier Michael. – Jeg har flere bosatte venner enn reisende venner. Det utgjør ikke noen stor forskjell for meg.

Ben legger til at det ikke finnes noe slikt som en bosatt reisende. – Det er en bare et teit begrep som brukes i aviser. Enten er man reisende eller ikke.

Reisende (Travellers)

• **EN INNFODET MINORITET I DET IRSKE SAMFUNNET.**

• **DOKUMENTERT SOM DEL AV SAMFUNNET HELT TILBAKE TIL KELTSKE TIDER.**

• **HAR EGNE SKIKKER OG TRADISJONER, OGSÅ EGET SPRÅK, MEN FØRSTESPRÅKET ER ENGELSK.**

• **25 000 REISENDE BOR I IRLAND. REISENDE UTGJØR CA. 0,5 % AV DEN IRSKE BEFOLKNINGEN. DET ER ANTATT AT 15 000 IRSKE REISENDE LEVER I STORBRITANNIA, OG AT 10 000 REISENDE MED IRSK OPPHAV BOR I USA.**

• **SÅ MANGE SOM NITTFEM PROSENT SER PÅ SEG SELV SOM KATOLIKKER, MOT SYTTI PROSENT I DEN ØVRIGE IRSKE BEFOLKNINGEN.**